

دکتر مهدی فقیه

دکتری علوم سیاسی دانشگاه تهران

جنگ و منازعه، طبیعت سیاست در روابط دو کشورها است اما گاهی این منازعه تنها محدود به دو بازیگر درگیر نیست و می تواند ماهیت منطقه ای و جهانی به خود بگیرد. از زمان شروع تهاجم روسیه به اوکراین در ۲۴ فوریه ۲۰۲۲ تا به امروز، شاهد هستیم که این جنگ تنها محدود به این دو کشور نبوده است و سایر بازیگران هم تلاش کرده اند تا توازن نظامی در میدان نبرد به نفع روسیه تغییر نکند.

جنگ اوکراین و نبرد تسلیحاتی

رقابت تسلیحاتی شوروی و ایالات متحده آمریکا در طول جنگ سرد، بعد از فروپاشی شوروی هم ادامه داشت. روسیه و آمریکا با وجود رقابت تسلیحاتی برای افزایش توان بازدارندگی، بزرگ ترین صادرکنندگان سلاح در جهان به شمار می آیند.

- پیشینه تاریخی

بخشی از رقابت اطلاعاتی بین بلوک شرق و غرب، دستیابی به اطلاعات نظامی و آگاهی از ویژگی فنی و فن آوری به کار رفته در تسلیحات ساخت دو طرف بود؛ برای نمونه در ۱۹۸۷ زمانی که هنوز جنگ سرد پایان نیافته بود، نیروهای آمریکایی در عملیات «کوه امید» موفق شدند یک فروند بالگرد میل-۲۴ روسی متعلق به لیبی را که در جریان رویارویی نظامی این کشور با چاد، به دلیل نقص فنی رها شده بود را برابیند. این موضوع، سبب تیرگی روابط شوروی و لیبی شد. آمریکایی ها در سال ۲۰۲۰ با تکرار عملیاتی مشابه، موفق به دستیابی به سامانه موشکی ضدهوایی پانتسیر-سی (Pantsir-C1) در لیبی شدند که عملکرد مشابهی با سامانه های موشکی S-۳۰۰ و S-۴۰۰ دارد.

- بحران S-۴۰۰

در سال های اخیر، از جمله موضوعاتی که بین دو کشور آمریکا و ترکیه مناقشه برانگیز شده است، موضوع خرید سامانه موشکی S-۴۰۰ از روسیه بود. این اقدام ترکیه با مخالفت

و واکنش آمریکا روبه رو شد؛ از آنجایی که ترکیه ۱.۴ میلیارد دلار برای جنگنده های F-۳۵ پرداخت کرده بود، واشنگتن از تحویل پنج فروند هواپیما خودداری کرد. هر چند ترکیه و صنایع دفاعی آن، جزو کشورهای مشارکت کننده در پروژه تولید هواپیمای جنگنده F-۳۵ بود اما در صورت تحویل S-۴۰۰، ترکیه برای استقرار راه اندازی، به همکاری کارشناسان روسی نیازمند داشت، سامانه های S-۴۰۰ می توانند برای جمع آوری اطلاعات درباره کار F-۳۵ و دیگر هواپیماهای آمریکایی، مورد استفاده قرار بگیرند و همچنین اطلاعاتی در اختیار روسیه قرار بگیرند.

در نهایت، واشنگتن به صورت رسمی، به آنکارا ابلاغ کرد که آن را از برنامه چندملیتی تولید جنگنده پیشرفته اف-۳۵، کنار گذاشته است و توافق مشترک امضا شده در سال ۲۰۰۷ در این باره، فسخ و یادداشت تفاهم جدیدی امضا شده است که ترکیه را شامل نمی شود.

- میدان نبرد اوکراین

با تهاجم روسیه به اوکراین شاهد بودیم که سیل تسلیحات اروپایی و آمریکایی برای حمایت از اوکراین و جلوگیری از شکست نظامی این کشور از روسیه به اوکراین جاری شد. این تسلیحات هر چند در تقویت بنیه نظامی اوکراین مؤثر بود اما تغییر چشمگیری در نتیجه نهایی نبرد نداشته

تا ارزش روبل روسیه به شدت کاهش پیدا کند و به پایین ترین سطح خود از مارس ۲۰۲۲ برسد. یک روبل اکنون کمتر از یک سنت آمریکا ارزش دارد.

تحریم های تسلیحاتی غرب هم روسیه را وادار کرد تا برای تأمین بخشی از تسلیحات خود، به کشورهایمانند ایران و روسیه روی بیاورد. ضعف اساسی روسیه در حوزه به کارگیری «پهپاد» مشهود بود؛ این در حالی است که آمریکا به دنبال تولید پهپاد رادار گریز J-۲۰، در ابعاد جنگنده است. نیروی هوایی هند (IAF) نیز در حال تلاش برای ساخت، استقرار و کنترل هزاران پهپاد کوچک است که می توانند با هم جمع شوند تا با تعداد زیاد خود، بردفاع ضد هوایی غلبه کنند.

چهارمین نیروی هوایی بزرگ جهان، از جنگ اوکراین درس گرفته است. جنگ روسیه و اوکراین نشان داده است که چگونه پهپادهای کوچک، از جمله کوادکوپترهای تجاری، می توانند با انجام عملیات شناسایی، آتش توپخانه هدایت شونده و انهدام تانک ها، خسارات زیادی وارد کنند. محدودیت های اصلی این پهپادها این است که هرکدام به اپراتور خود نیاز دارند. برخلاف این، گروهی که صدها یا هزاران پهپاد را شامل می شود، به صورت واحد، کنترل می شود. بی شک توسعه جنگ افزارهای مبتنی بردانش و فن آوری روز، نیازمند سرمایه گذاری اقتصادی

است. با این حال، شاهد بودیم اوکراینی ها ادعا کردند که موفق به سرنگونی جنگنده پیشرفته سوخو-۳۵ (SU-۳۵) روسی شده اند و همچنین چندی پیش مقامات اوکراینی با نشان دادن بقایای یک موشک سرنگون شده روسی گفتند که به موشک مافوق صوت کانژال تعلق دارد؛ موشک مافوق صوت، پیشرفته ترین و گران قیمت ترین موشک ساخت روسیه است و ولادیمیر پوتین، رئیس جمهور، هنگام اعلام ساخت آن گفته بود که تجهیزات ضد موشکی نمی-تواند آن را سرنگون کند.

فارغ از درستی ادعاهای بالا، بقایای لاشه هوایما و بدنه موشک، امکان دستیابی به دانش فنی به کاررفته در این جنگ افزارها را فراهم می کند.

- اقتصاد و جنگ

به موازات پشتیبانی تسلیحاتی از اوکراین، شاهد تشدید تحریم های جهانی که توسط تعداد زیادی از کشورها علیه روسیه و کریمه و پس از یورش روسیه به اوکراین در اواخر فوریه ۲۰۱۴ اعمال شد، بودیم. این تحریم ها توسط ایالات متحده، اتحادیه اروپا و سایر کشورها و سازمان های جهانی علیه افراد و مقام های روسیه اعمال شده است.

تحریم ها به سقوط روبل روسیه و بحران مالی روسیه کمک کرد. براساس اطلاعات منتشر شده از سوی سازمان آمار روسیه، اقتصاد این کشور در سال گذشته ۲٫۱٪ کوچک شده است. همچنین تحریم ها سبب شده است

تراشه، فن آوری امروز و آینده است. مدت‌ها است رهبری آمریکا در زمینه تراشه‌سازی به‌عنوان یک دارایی استراتژیک مهم برای این کشور لحاظ می‌شود. یکی از اولین کاربردهای تراشه‌های سیلیکون‌ولی، به دلیل سرمایه‌گذاری پنتاگون، در سیستم‌های هدایت موشک‌های هسته‌ای بود.

گزارش کاخ سفید که در سال ۲۰۱۷ منتشر شد، اشاره می‌کند که تکنولوژی نیمه‌رسانای پیشرفته برای سیستم‌های دفاعی و قدرت نظامی آمریکا بسیار حیاتی است. چین هم برای آینده خود، نگاه ویژه‌ای به تراشه‌ها دارد. در سال ۲۰۱۴، صندوق ملی سرمایه‌گذاری صنعت مدار را تأسیس کرد تا منابع مالی را به R&D در صنعت نیمه‌رسانا اختصاص دهد.

یکی از اهداف برنامه ملی چین برای توسعه صنایع «های‌تک»، افزایش تولید داخلی است. ژئواکونومیک تولید تراشه بعد ژئواکونومیک نیمه‌هادی‌ها و تهدیدات ناشی از عرضه جهانی آن و پتانسیل برهم زدن تجارت بین‌المللی، در مرکز رقابت ایالات متحده و چین برای به دست آوردن برتری فناوری قرار دارد.

نیمه‌هادی‌ها که به‌عنوان تراشه شناخته می‌شوند، به یک مؤلفه اصلی در اقتصاد جهانی تبدیل شده‌اند که در بیشتر وسایل الکترونیکی از جمله تلفن‌های هوشمند، رایانه‌ها، وسایل نقلیه و حتی سیستم‌های تسلیحاتی متکی به هوش مصنوعی یافت می‌شوند. تایوان بزرگ‌ترین تولیدکننده تراشه‌های نیمه‌رسانا

گسترده هم در حوزه تولید و هم در حوزه علوم و دانش‌های پایه است.

ضعف روسیه در حوزه

- جنگ اوکراین و چالش‌های آینده

پاره‌ای از تحلیل‌گران همچون ریچارد هاس، رئیس پیشین شورای روابط خارجی آمریکا (CFR)، پایان جنگ اوکراین را نه در میدان جنگ که در تغییرات سیاسی روسیه و کرملین می‌دانند. هزینه این جنگ بر قابلیت استراتژیک روسیه، به‌ویژه در حوزه نظامی و توسعه فن‌آوری‌های جدید، تأثیرگذار خواهد بود.

آمریکا، در مصاحبه با مجله «اکنونومیست» در مورد مناقشه چین و آمریکا بر سر «تایوان» می‌گوید: «چینی‌ها بسیار خطرناک هستند؛ آنها اطلاعات بسیار بیشتری از آنچه ارائه می‌دهند، به دست خواهند آورد و از آن به نفع خود استفاده خواهند کرد. وقتی وارد جنگی مانند جنگ در اوکراین می‌شوید، جنگی که بر سر تایوان است، تایوان را نابود می‌کند و اقتصاد جهان را به دلیل تراشه‌هایی که در آنجا ساخته می‌شود، ویران می‌سازد؛ بنابراین دلایل دیگری غیر از توافق بین دو رئیس‌جمهور وجود دارد که چنین چیزی را نداشته باشند».

ریچارد هاس در یادداشتی که سال گذشته در نشریه فارین افرز با عنوان «دهه خطرناک» منتشر کرد، برای مقابله با چالش‌های امنیتی

در جهان است و شرکت صنایع نیمه‌رسانای تایوان (TSMC)، بزرگ‌ترین سازنده تراشه جهان و بهترین تأمین‌کننده شرکت اپل و سایر شرکت‌های آمریکایی است.

تی سی ام سی و سامسونگ در کره جنوبی تنها شرکت‌هایی در جهان هستند که از دانش فنی ساخت کوچک‌ترین و پیشرفته‌ترین تراشه‌ها برخوردار هستند و تقریباً ۹۰٪ آنها را تولید می‌کنند. نیمه‌رساناها جلوه دیگری از جاه‌طلبی‌های برجسته فناوری میان ایالات متحده و چین هستند که یک مبنای آسیب‌پذیری مهم در عرصه فناوری را برای دو کشور فراهم می‌آورند.

بر همین اساس است که هنری کیسینجر، مشاور امنیت ملی و وزیر خارجه اسبق

پیش رو، خاطر نشان ساخته بود که ایالات متحده باید سهم بودجه دفاعی از تولید ناخالص داخلی را به ۱٪ افزایش بدهد و برای متحدان آمریکا هم توصیه به افزایش بودجه نظامی داشت.

تغییرات جهانی آب و هوا سبب شده است تا برنامه ریزان چینی، به دنبال «راه ابریشم قطبی» باشند. با آغاز ذوب شدن یخ‌های قطبی، مسیر دریایی قطب شمال در مرزهای شمالی فدراسیون روسیه، مورد توجه پکن قرار گرفته است؛ مسیری که تا اقیانوس منجمد شمالی، کوچک‌ترین اقیانوس جهان را تشکیل می‌دهد و به وسیله کشورهای روسیه، کانادا، دانمارک، نروژ و آمریکا احاطه شده است؛ به همین دلیل، به آن، مدیترانه قطبی نیز گفته می‌شود. این اقیانوس به دلیل یخ‌بندان مستمر، از دسترس بشریت دور است و منابع بسترو زیربستر آن، بکر و دست‌نخورده باقی مانده است. قطب شمال هم اکنون در نظارت سازمان بین‌المللی است و جزو قلمرو هیچ کشوری به شمار نمی‌آید.

مناقشه بر سر منابع قطب شمال و استفاده از آنها، چالشی بزرگ برای روسیه و پنج کشور مجاور آن و بیش از همه، آمریکا ایجاد خواهد کرد که از مدت‌ها پیش راهبرد تسلط خود را بر این سرزمین سفید یخی دنبال می‌کند.

در ژانویه ۲۰۲۱ «کنتیزی بریتوئت»، وزیر نیروی دریایی وقت آمریکا اعلام کرد: «راه‌های دریایی در شمال، در حال تبدیل شدن به (راه‌های) کشتیرانی هستند، ناوگان دریایی

نظامی آمریکا قصد دارد آزادی کشتیرانی را برای شرکای ما تضمین کند». او این راهبرد را «موضوعی جسورانه‌تر»، «حق و وظیفه» آمریکا به عنوان «قدرت نظامی دریایی برتر جهان» نامید و همچنین با مقایسه اوضاع در این منطقه با اوضاع دریای جنوبی چین که در آن چین با برخی از کشورها اختلافات سرزمینی دارد، تأکید کرد که واشنگتن مجبور است در شمالگان «مصرتر» عمل کند تا «ادعاهای» روسیه و همچنین چین را به چالش بکشد.

بازسازی توان اقتصادی روسیه بعد از پایان جنگ اوکراین (فارغ از نتیجه و چگونگی پایان آن) که بر توسعه فن‌آوری‌های نوین در این کشور اثرگذار است، زمان بر خواهد بود که بر بهره‌گیری و چالش در «اقیانوس منجمد شمالی» اثرگذار خواهد بود.